

TEORIE PENĚŽ JOSEFA MACKA A JEHO NÁZORY NA MONETÁRNÍ POLITIKU¹

Milan Sojka, Institut ekonomických studií, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova, Praha; Ústav ekonomie, Provozně ekonomická fakulta, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno

Úvod

Průběh Velké deprese 30. let 20. století v Československu vytvořil velmi příznivé podmínky pro přejímání teorií hledajících řešení katastrofy takových rozměrů v aktivních opatřeních hospodářské politiky státu. Není proto divu, že se teoretické úvahy Johna Maynarda Keynesa i teoretické koncepce švédské školy a z nich vyplývající hospodářskopolitická doporučení setkaly se značným zájmem a „keynesovská“ argumentace byla používána řadou českých národohospodářů již v průběhu Velké deprese.² Takové přístupy byly českému ekonomickému myšlení velmi blízké, protože v něm vždy převažovalo úsilí spojit teoretické úvahy s praktickými otázkami hospodářské politiky a v teoretických koncepcích hledat zdroj poučení a řešení praktických ekonomických problémů.

Nástup Velké deprese se v Československu opozdil. Ještě v roce 1930 pokračovala investiční vlna. K rychlému poklesu ekonomické výkonnosti však došlo již v roce 1931 a krizový pokles dosáhl i ve srovnání s jinými vyspělými zeměmi mimořádné hloubky (Průcha 2004, str. 272 a násl.). Československá republika byla podobně jako Belgie, Nizozemsko či Rakousko relativně malou otevřenou ekonomikou s velkým podílem exportních odvětví. Ve struktuře exportního průmyslu měla vysoký podíl odvětví zaměřená na „zbytné“ spotřební statky a poptávka po nich v průběhu Velké deprese nejvíce klesla. Po dvou letech recese dosahovala hodnota československého vývozu v roce 1933 již jen 28,6 % jeho úrovně z roku 1929. Průmyslová výroba se pohybovala v tomto roce jen na 60 % úrovně z roku 1929 a národní důchod byl téměř o 15 % nižší (Průcha 2004, str. 272). Rychle se zvyšoval počet nezaměstnaných. Ze 42 tisíc v roce 1929 jejich počet stoupl na 105 tisíc v roce 1930, v roce 1932 již dosáhl 554 tisíc a kulminoval v roce 1933 při 738 tisících. Ještě v roce 1937 se počet nezaměstnaných v Československu pohyboval okolo 409 tisíc (Mitchell 1980, str. 174-177).

Keynesovy myšlenky, stejně jako teoretické koncepce dalších obdobně uvažujících ekonomů, zejména příslušníků švédské školy, byly částí českých ekonomů přijímány

1) Příspěvek byl zpracován v rámci řešení grantového úkolu GA Ř 402/02/1366 Dějiny monetární teorie na českém území.

2) V *Právu lidu* i dalších periodikách byla vedena kampaň, jejímž cílem bylo prosadit v Československu principy antikrizové hospodářské politiky používané ve Švédsku a teoreticky zdůvodněné představiteli švédské školy. Významnou úlohu v tomto směru sehrála i kniha Th. Pistoriuse *Švédská cesta z krize*. Praha 1936.

jako prohloubení a doplnění vlastních názorů. Na těchto základech se zformoval proud českého ekonomického učení, který lze podmíněně označit jako „české keynesovství“ a jehož hlavní představitele lze považovat za „levé keynesovce“. Většina z nich totiž keynesovskou teorii zasadila do rámce sociálně demokratického pojetí socialismu. Nejedná se tedy o „ortodoxní keynesovce“, ale vzhledem k zasazení Keynesovy teorie efektivní poptávky a její interpretaci a rozvíjení v širším sociálním a institucionálním kontextu je lze spíše chápat jako předchůdce soudobé postkeynesovské ekonomie. Nejvýrazněji se tato tendence projevuje u Josefa Macka, Karla Maiwalda, Jaroslava Nebesáře a Vladimíra Kadlece.

Díla J. M. Keynesa se mezi českými ekonomy a ekonomickými publicisty setkávala tradičně s velkým zájmem. Velkou pozornost českého tisku vyvolalo již jeho vystoupení na versailleských jednáních o mírovém uspořádání po první světové válce. Své názory prezentoval v pracích *Ekonomické důsledky míru* z roku 1920 a *Revise smlouvy* z roku 1922. Vedle *Obecné teorie* a výše zmíněných prací měla v českém prostředí ohlas i další Keynesova díla: *Ekonomické důsledky pana Churchilla* z roku 1923, *Pojednání o penězích* z roku 1930, *Prostředky k prosperitě* z roku 1933 aj.

Jak je rovněž známo, měla Keynesova teorie efektivní poptávky v evropském ekonomickém myšlení mnoho předchůdců. Nejznámějšími se stali polský ekonom Michal Kalecki, na jehož dílo navázala po druhé světové válce postkeynesovská ekonomie, a představitelé švédské (stockholmské) školy, zejména Bertil Ohlin, Gunnar Myrdal, Erik Lundberg a Erik Lindahl, kteří navazovali na dílo Knuta Wicksella a jejichž teorie byla dynamičtější než Keynesova a měla velmi blízko k neokeynesovské ekonomii (podrobněji viz Holman 1999, Sojka 1999, Sojka 2000).³ Obdobným směrem se již v průběhu Velké deprese ubíraly i myšlenky některých reformě orientovaných českých ekonomů, jako byli Josef Macek, Jaroslav Nebesář, Karel Maiwald, Theodor Pistorius, a dalších. V tomto smyslu např. F. Vencovský i K. Půlpán píší o sporech „českých keynesovců“ s K. Englišem již v průběhu Velké deprese (viz Vencovský 1997, Půlpán 1997, 2000).

V té době již J. M. Keynes položil ve svých pracích základní stavební prvky teorie efektivní poptávky, nicméně ani Keynesova teorie nebyla v té době ještě zdaleka konzistentní. Jeho hospodářskopolitická doporučení směřující k vyvedení ekonomiky Velké Británie z Velké deprese vycházela až do roku 1933 spíše ze správné intuice než z propracovaných teoretických argumentů. Obdobně tomu bylo na počátku 30. let i v případě „českých keynesovců“ včetně Josefa Macka. Velký ohlas i v diskusích mezi českými ekonomy v průběhu Velké deprese měly Keynesovy teoretické názory na peněžní politiku. Jeho striktní odmítnutí návratu ke zlatému standardu a jeho požadavek zavedení řízené měny byly zdůvodněny v Keynesových pracích počínaje *Traktátem o peněžní reformě* z roku 1923. Zdrojem podobných úvah byla i kniha švédského ekonoma Gustava Cassela *Pád zlaté měny*, která vyšla v českém překladu s předmluvou Josefa Macka v roce 1936.

Hlavním představitelem tohoto reformního směru v českém ekonomickém myšlení, který lze považovat podmíněně za „české keynesovství“, byl ve třicátých a čtyřicátých

3) Podrobněji viz Holman R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení. Praha, C. H. Beck 1999, 2002; Sojka M. a kol.: Dějiny ekonomických teorií. Praha, Karolinum 2000.

letech dvacátého století nesporně Josef Macek. K tomuto proudu se hlásili Jaroslav Nebesář, Karel Maiwald, Vladimír Kadlec, Jaroslav Krejčí, František Veselý, Theodor Pistorius, Zdeněk Fierlinger a další čeští národohospodáři, mezi nimi zejména Mackovi žáci jako Jaroslav Habr a Jan Jankovský, kteří byli jeho asistenty na Vysoké škole obchodní.

1. Osobnost Josefa Macka

Josef Macek se narodil 13. 9. 1887 v Krumpachu u Zábřehu na Moravě (jako rodiště se však v mnoha publikacích uvádí přímo Zábřeh). Pocházel z dělnické rodiny. V roce 1906 maturoval na českém gymnáziu v Zábřehu a po složení maturitních zkoušek pokračoval ve studiu práv na české Právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, kde se stal žákem Albína Bráfa. V roce 1911 studia ukončil s titulem JUDr. a pokračoval ve studiu filozofie na české i německé části Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. V letech 1913-1914 studoval filozofii na univerzitě v Berlíně.

Ještě během studií se stal pražským dopisovatelem deníku Selské listy, který vycházel v Olomouci, a na tomto základě vznikl jeho zájem o pozemkovou reformu a socialismus. Po skončení studií se věnoval soudní a advokátní praxi, v letech 1915-1918 a po první světové válce působil na ministerstvu zemědělství a v letech 1919-21 na Pozemkovém úřadě. Pokoušel se neúspěšně o získání zaměstnání u Zemské banky, protože se odmítl zavázat, že nebude usilovat o habilitaci. Souběžně se však věnoval vědecké i pedagogické práci. Již před první světovou válkou vyučoval na malý úvazek na pražské Československé obchodní akademii, kde působil v letech 1912-18.

V roce 1921 se habilitoval v oboru národní hospodářství na Vysoké škole obchodní a téhož roku byl jmenován mimořádným a v roce 1926 řádným profesorem Vysoké školy obchodní při Vysokém učení technickém v Praze. Byl vynikajícím pedagogem a jeho přednášky se setkávaly s velkým ohlasem. Podílel se na formování ekonomického myšlení mnoha českých ekonomů a jeho žáci s obdivem vzpomínali na jeho zaujetí, na vtipné poznámky, jimiž výklad prokládal, a na ironii, s níž kritizoval teorii a názory svých oponentů.⁴ Ve své pedagogické práci se zaměřoval především na výuku metody vědecké práce a zdůrazňoval význam studia originálních pramenů. V Bráfově duchu usiloval svou publikační i přednáškovou činností o celkové zvýšení ekonomické vzdělanosti českého národa. Usiloval o to, aby již středoškolským studentům byly vyučovány základy národohospodářské vědy, protože jde o otázky, které zásadním způsobem ovlivňují lidskou existenci. Ve snaze přispět k ekonomické osvětě českého národa napsal v roce 1929 knihu *První uvedení do národního hospodářství*, jež přinášela minimální penzum znalostí, které by si měl osvojit každý občan. Na Vysoké škole obchodní působil s přestávkou období nacistické okupace, kdy byly české vysoké školy uzavřeny, až do roku 1949, kdy se rozhodl z obav před persekucí komunistickým režimem odejít do emigrace.

4) V tomto směru na Josefa Macka vzpomínali jeho bývalí asistenti na Vysoké škole obchodní Jaroslav Habr a Jan Jankovský v článku Profesor Josef Macek, *Politická ekonomie*, roč. 38, č. 12, 1990, s. 1525-1530.

Po celý svůj život se politicky angažoval. Již v roce 1917 vstoupil do Československé sociálně demokratické strany. V roce 1919 ze sociální demokracie pro názorové nesohody s tehdejším jejím vedením vystoupil; v letech 1919-24 se společně s Františkem Modráčkem podílel na založení Socialistické strany československého pracujícího lidu a v letech 1919-23 ji reprezentoval v pražské městské radě. V roce 1924 opětovně vstoupil do ČSSD a od roku 1927 byl členem jejího ústředního výkonného výboru. V letech 1929-39 byl poslancem Národního shromáždění za sociální demokracii a v letech 1923-49 působil jako redaktor časopisu *Nová doba*. Patřil ke slavnému „kruhu pátečníků“ Karla Čapka, jehož setkání se zúčastňoval i T. G. Masaryk.

Ve 30. letech proslul svými polemikami s Karlem Englišem o otázkách peněžní a rozpočtové politiky a jejich teoretických východiscích, nikdy však na rozdíl od K. Engliše nezískal postavení, které by mu umožnilo ovlivňovat tvorbu praktické hospodářské politiky. I v sociálně demokratické straně panovala vůči jeho osobě až do počátku 30. let určitá nedůvěra, která se projevovala např. i tím, že *Právo lidu* v té době nepublikovalo Mackovy příspěvky. Až v letech 1931-33 se zde občas objevují přetisky Mackových článků z jiných periodik. Jeho názory nacházely větší odezvu v sociálně demokratické straně až od roku 1934. V roce 1923 se stal redaktorem *Nové doby* (měsíční revue Laichterova nakladatelství) a působil zde až do roku 1949, kdy muselo nakladatelství ukončit svou činnost.

Po druhé světové válce se vrátil na Vysokou školu obchodní a věnoval se pedagogické práci. Po únorovém převratu v roce 1948 byl vystaven nevybíravým útokům za své teoretické i politické názory. V listopadu 1949 vyvrcholila kampaň proti jeho osobě nehorázným článkem Oty Šika v komunistickém časopise *Nová mysl*. V tomto textu ze Šikova „dogmatického období“ byl Macek označen za propagátora kosmopolitních myšlenek amerických imperialistů a kritizován, že svými teoretickými koncepcemi pod rouškou socialistických frází podlamoval revoluční boj dělnické třídy za ideály socialismu. Šik dokonce Macka obvinil, že se nakonec stal propagátorem fašismu.

Znechucen komunistickou kampaní a z obav před zatčením se rozhodl odejít do emigrace. Jeho cesta do ciziny proběhla za velmi dramatických okolností. Ve svých dvašedesáti letech přešel jedné prosincové noci roku 1949 společně s manželkou československé hranice na Šumavě na lyžích. Nejprve odešli do USA a později do Kanady. Macek přednášel ekonomii na Pittsburské univerzitě, kde byl roku 1953 jmenován profesorem ekonomie. V letech 1957-61 působil jako profesor ekonomie na Chatham College. Od roku 1952 až do své smrti pracoval ve výboru Rady svobodného Československa. V roce 1972 zemřel ve Vancouveru v Kanadě.

2. Monetární teorie Josefa Macka

Ve třicátých letech se Josef Macek stal rozhodujícím propagátorem myšlenek J. M. Keynesa, ale i teoretických koncepcí hlavních představitelů švédské školy⁵ v Československu. V těchto teoretických koncepcích hledal oporu pro své vlastní názory na měnovou politiku centrální banky, kritiku deflační politiky i odmítání zlatého krytí českoslo-

5) Ve 30. letech např. pozval Macek do Prahy B. Ohlina, jednoho z předních představitelů švédské školy a pozdějšího nositele Nobelovy ceny za ekonomii za rok 1977.

venské koruny. Keynesovy teoretické úvahy v mnohém odpovídaly přesvědčení Josefa Macka, že je hospodářský řád podřízen řádu sociálnímu, a jeho důrazu na sociální problematiku.⁶

Pro Josefa Macka bylo příznačné silné sociální citění. Je to pochopitelné, vezmeme-li v úvahu, z jakých sociálních poměrů pocházel. Až do konce dvacátých let Macek kritizoval kapitalismus z velmi radikálních pozic. I když vždy zaujímal k marxismu velmi kritický postoj, využíval v té době ve své kritice kapitalismu i některé závěry Marxovy teorie (viz např. Macek 1925, str. 79 a násl.). Otázka sociální hrála koneckonců v dějinách českého ekonomického myšlení velmi významnou úlohu již v průběhu 19. století a v tomto smyslu je „české keynesovství“ pokračovatelem těchto tradic.

Vlastní interpretace Keynesovy teorie se objevuje v Mackových pracích ze třicátých let, v systematické podobě je však předmětem výkladu až v jeho čtyřdílné *Sociální ekonomice* (Macek 1946, 1947, 1948), v níž můžeme nalézt typická keynesovská zdůvodnění měnové i rozpočtové politiky (vliv Keynesových názorů je zcela zřejmý a je doložen častými citacemi děl J. M. Keynesa zejména ve 3., 4. a 5. dílu). V díle Josefa Macka je však Keynesova teorie zasazena do kontextu jeho pojetí socialismu a je spojena s významnými prvky institucionalismu. V tomto směru nabývá jeho reformní teorie mnohem komplexnější podobu. V jistém smyslu lze Macka považovat za předchůdce současné postkeynesovské ekonomie.

Keynesovy názory se výrazně promítly do Mackovy kritiky emisní politiky Národní banky československé v období Velké deprese. Macek byl přesvědčen, že emisní politika má vytvářet podmínky pro podněcování investic a pro zvyšování zaměstnanosti. „Politika levných peněz“ má stimulovat hospodářskou aktivitu a za vhodný nástroj jejího uplatňování považoval Macek operace na volném trhu. Obdobným směrem měl působit i schodkový státní rozpočet a veřejný dluh. V Mackově interpretaci se měla stát keynesovská teorie teoretickým základem ekonomického programu sociální demokracie a byla zasazena do jeho nemarxistické socialistické světonázorové orientace. Macek ve svých názorech vždy prosazoval sociální reformismus; z vysokoškolských profesorů národního hospodářství však jako jediný zastával socialistické názory.

Pro Macka byla vždy důležitá sociální hlediska. Bral je v úvahu i při rozvíjení svých názorů na rozpočtovou politiku či na reformu daňové soustavy. Do tohoto hodnotového a názorového kontextu vložil i argumentaci, která ve třicátých letech stále více souzněla s keynesovskými teoretickými koncepcemi. O tom lze hledat důkazy již v Mackových pracích ze 30. let 20. století, jako je knížka Zlatá měna a státní dluh (Macek 1930), sborník článků Kam se poděly peníze? Co máme dělat? (Macek 1933a), v knížce Práci a peníze na ni a za ni (Macek 1935) či v jeho polemikách s Karlem Englišem. I ve vrcholné fázi svého teoretického vývoje, již představuje jeho učebnice Sociální ekonomika, se Macek kriticky vyslovoval proti takovému soukromému podnikání, které se rozvíjí v rozporu se společenskými zájmy a které bezohledně zneužívá monopolního postave-

6) Již v roce 1936 publikoval Macek pod titulkem „Převratná kniha“ v časopise *Přítomnost* (s. 470) rozsáhlou recenzi Keynesovy, v níž začal vytvářet nové české ekonomické pojmy (sklon ke spotřebě, sklon k úsporám aj.).

ní, aniž by bralo v úvahu uspokojování potřeb obyvatelstva a společenská a sociální kritéria.

V jeho představě měl kapitalismus založený na zájmu a iniciativě soukromých podnikatelů dějinný význam pro společenský a hospodářský pokrok, bylo však třeba usilovat o omezení jeho společensky škodlivých projevů. V prvním dílu své *Sociální ekonomiky* píše: „Soukromé podnikání – podobně jako soukromé vlastnictví – bylo snad u všech národů všech dob více nebo méně omezováno jinými složkami hospodářského a politického řádu, jež stály pod vlivem jiných pohnutek nežli soukromého zisku.“ (Macek 1946, část I, str. 103). Za hlavní cestu překonání tohoto stavu považoval přechod k družstevnímu podnikání, zvýšení vlivu pracovníků na řízení podniků a přímý přechod k veřejnému podnikání tam, kde soukromý zájem selhává. Jak Macek píše: „Dlužno vždy pamatovat, že při změnách řádu hospodářského nejde jen o nějaké změny práva vlastnického, dědického, obligačního aj., nýbrž o vytvoření nových institucí, v nichž by lidé z určitých pohnutek spolupracovali vydatněji a spolužívali spravedlivěji výsledků své práce“ (tamtéž, str. 142).

Obvykle bývá Macek považován za teoretického eklektika, který je jen obtížně zařaditelný do určitého názorového proudu či směru. Ve svém díle skutečně spojoval koncepty vycházející z různých názorových proudů, vkládal je však do myšlenkového rámce, který postupně ve třicátých letech získal zřejmé obrysy „levého keynesovství“. Ve stopách svého učitele Albína Bráfa⁷ si udržoval odstup od „planého teoretizování“ a abstraktně deduktivních teoretických úvah. Obdobně jako Bráf a většina českých ekonomů, kteří na něho navazovali, upíral svůj zájem na hospodářsko-politické problémy a své teoretické úvahy důsledně spojoval s jejich řešením. Z různých názorových proudů si vybíral takové pojmy a teoretické koncepty, které byly slučitelné s jeho názorem na svět a společenský pokrok a s jeho etickými a sociálními kritérii. Takové koncepty používal k posílení vlastní argumentace.⁸

Hospodářský řád chápal Macek jako součást či aspekt sociálního řádu a byla to pro něho „...soustava institucí vyvinutá k usnadnění a zajištění vědomého úkoje lidských potřeb ve společnosti“ (Macek 1946, část I, str. 62). Mackovo reformní pojetí v duchu nejlepších tradic J. S. Milla a jeho důraz na sociální otázku dokládá následující citát z prvního dílu *Sociální ekonomiky*. „Na každý sociální, a tedy i hospodářský řád byly a jsou kladeny dva hlavní požadavky: výkonnost a spravedlnost. Výkonnost ve výrobě a dopravě, spravedlnost v rozdělování úkolů a podílů na výsledku společné práce“ (tamtéž, str. 68).

Mackovo pojetí hospodářského řádu bylo rovněž výrazně ovlivněno americkým institucionalismem. V jeho pojetí „hospodářský řád jakožto jedna stránka řádu sociálního je podroben stálé změně.“ „...“Změny hospodářského řádu společnosti nelze předem přesně určit, protože společnost je cosi živého, co roste. Můžeme dělat plán na zahradu, ale ne na strom. Jeho růst možno jen do jisté míry regulovat zkušenou zahradníkovou rukou, která někdy něco ubírá, někdy přidává, ale vždy dbá přirozených vlastností toho

7) S A. Bráfem sdílel mnoho názorů, rozcházel se s ním však zejména v pohledu na kapitalismus, na charakter potřebných reforem i na směr, kterým by se měly ubírat.

8) O eklektické povaze Mackovy národohospodářské teorie píše ve svých *Dějínách českého ekonomického myšlení* František Vencovský (viz Vencovský 1997, s. 256 a násl.).

stromu, s kterým pracuje. Také v sociálním životě platí zásada Baconova: Přírodě nemůžeme vládnout jinak, než když ji posloucháme“ (tamtéž, str. 145). Na podporu své argumentace používá Macek i citací z děl Thorsteina Veblena.

Mackovo dílo se vyznačuje reformním přístupem ke kapitalistické tržní ekonomice a ekonomickou teorií podobně jako J. M. Keynes spojoval s řešením praktických problémů hospodářského vývoje. Obdobně jako Keynes byl hluboce přesvědčen, že stát může svými zásahy do ekonomiky pozitivně ovlivňovat hospodářský vývoj a přispívat k řešení sociálních problémů. Hospodářská politika v jeho pojetí má rovněž dbát etických principů. Velkou depresi 30. let 20. století považoval za důkaz správnosti svých názorů, že tržní ekonomika je vnitřně nestabilní a plodí hospodářskou nerovnováhu, kterou tržní síly nejsou schopny automaticky korigovat.

Věnoval se zejména problematice peněžní a rozpočtové politiky, vývoji cen a nezaměstnanosti. V jeho pojetí má stát provádět antikrizovou politiku založenou na deficitním financování veřejných výdajů a na úvěrové expanzi. Podle Macka nemá být centrální banka nezávislou na vládě a má svou emisní politikou zajistit dostatečné množství „dlouhodobých peněz“ v ekonomice (viz např. jeho knížka *Kam se poděly peníze? Co máme dělat?* z roku 1933, kde poskytuje zásadní argumenty ve prospěch operací na volném trhu, str. 55 a násl.).

Velmi kriticky se stavěl ke kvantitativní teorii peněz a k požadavku směnitelnosti neplnohodnotných peněz za zlato. Ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století se stal známým svými polemikami s názory K. Engliše na peněžní a úvěrovou a rozpočtovou politiku.

Hlavní teoretické práce Josefa Macka ze třicátých let dvacátého století se zabývají problematikou recese, otázkami měnové a rozpočtové politiky a kritikou deflačních důsledků zavedeného zlatého krytí československé koruny. Jedná se zejména o práce *Zlatá měna a „státovkový dluh“* z roku 1930, soubory článků *Práce, peníze a politika* z roku 1932 a *Kam se poděly peníze* z roku 1933 a o knihu *Cesta z krize* z roku 1934. Velmi ostře kritizoval měnovou politiku Národní banky československé ve svém příspěvku do sborníku *Za hospodářskou obnovu státu*, který vydalo v roce 1935 Ústřední dělnické knihkupectví. Tento sborník publikovala Československá sociálně demokratická strana a kromě příspěvku Macka v něm byly obsaženy články Karla Maiwalda, Jaroslava Nebesáře, Theodora Pistoriuse a Františka Veselého.

Nejucelenějším Mackovým dílem, které je systematickým výkladem jeho teoretických pohledů na problematiku národního hospodářství, jeho pojetí peněz a monetární politiky, je učebnice *Sociální ekonomika*, kterou v pěti svazcích vydala Česká grafická unie v letech 1946 až 1948. Název díla prozrazuje inspiraci učebnicí G. Cassela *Sociální ekonomie*. Tímto názvem se Macek snažil zdůraznit, že ekonomii chápe jako skutečnou společenskovední disciplínu zasazenou do širšího společenského kontextu. Ekonomie se v jeho pojetí měla soustředit na řešení rozhodujících dobových ekonomických problémů. Proto také i ve třicátých letech dvacátého století rozvíjel teoretické otázky obdobně jako ve svých předchozích pracích v kontextu dobových ekonomických a hospodářskopolitických problémů a hledání adekvátních odpovědí. Ve své době patřila Mackova učebnice i v mezinárodním srovnání k nesporně velice zdařilým dílům syntetizujícím hlavní teoretické koncepce a seznamujícím české studenty i širší ekonomickou obec s tehdejší úrovní ekonomické vědy ve světě. Přinášela promyšlenou syntézu keynesovských, institucionálních i neoklasických teoretických koncepcí. Není možné než

litovat, že učebnice přestala být po únoru 1948 používána a že Josef Macek již nedostal další šanci k jejímu dopracování a zdokonalování v následných vydáních, jak tomu bylo například u slavné učebnice Ekonomie P. A. Samuelsona.

3. Mackova makroekonomická teorie, monetární teorie a jeho hospodářskopolitická doporučení

Velká deprese sehrála ve vývoji Mackových názorů nesporně zásadní úlohu. Upevnila jeho přesvědčení, že automatické působení tržních sil v kapitalistické tržní ekonomice vyvolává nerovnováhu a krize. V té době přejímá a rozvíjí Keynesovy teoretické názory, které se stávají v průběhu třicátých let nedílnou součástí jeho teoretického díla. Stejně jako u Keynesa i Macek ve své makroekonomické teorii zdůrazňuje význam agregátní poptávky, především poptávky po investicích, jako faktoru, který determinuje makroekonomickou výkonnost ekonomiky (rozsah produkce, zaměstnanost, nezaměstnanost). Za zásadní problém považuje otázku přeměny úspor v investice, která je v úzké vazbě na vývoj poptávky po investičních statcích (Macek 1935, str. 174).

V duchu Keynesovy teorie efektivní poptávky sice nepovažoval peněžní faktory za rozhodující příčinu recese, uznával však negativní vliv nesprávné peněžní a úvěrové a rozpočtové politiky na průběh hospodářského cyklu. K hloubce hospodářského rozvratu způsobeného Velkou depresí podle něho přispěla i nesprávná teorie peněz. Macek přejal Keynesův názor, že směnitelnost peněz s nuceným oběhem za zlato je „barbarský přežitek“ a že je třeba přejít k řízení měně (Macek 1930, str. 30 a násl.). V těchto názorech se opíral i o názory Karla Gustava Cassela (tamtéž, str.42).

Problematika peněz a peněžní a úvěrové politiky patřila k těm oblastem, kterým věnoval Josef Macek velmi významnou pozornost a v nichž přišel s vlastními originálními teoretickými názory. Jedná se rovněž o oblast, v níž se proslavil svými přesvědčivými polemikami a kritickými názory.

Macek zastával nominalistickou teorii peněz. V tomto směru navazoval na teoretické názory J. M. Keynesa a K. G. Cassela i dalších obdobně uvažujících ekonomů. Peníze definoval na základě jejich funkcí v ekonomice. Ve své *Sociální ekonomice* (Macek 1946, část III) věnoval problematice peněz celou třetí část, v níž se rovněž zaměřil na kritické hodnocení různých peněžních teorií, jako byla státní teorie peněz příslušníka mladší německé historické školy Georga Friedricha Knappa; ten ve své knize *Státní teorie peněz* z roku 1905 kladl důraz na úlohu státu při udržování kupní síly peněz. Podle Knappa bylo pouze záležitostí práva, co bude penězi, jaké funkce budou peníze plnit i jaká bude jejich kupní síla. Tato teorie měla určitý vliv na české ekonomické myšlení na počátku dvacátého století. Macek zdůrazňoval, že skutečné fungování peněz není dáno tím, jak je vymezuje zákon.

Odmítal kvantitativní teorii peněz. Svě hlavní kritické výhrady proti ní formuloval následovně: „Kvantitní teorie peněz je *logická* konstrukce z *určitých* praemiss (návrstí), které si myslitel dává, na ostatní praemissy nehledě. Tuto „kvantitní“ teorii nelze dnes – a sotva kdy bude možno – kvantitativně dokázat. Nelze zjistit 1) ani objem peněz, *jimiž se kupují* na určitém „trhu“ ostatní statky, nebo• nekupuje se všemi penězi, existujícími na určitém území, ani se nekupuje pouze penězi; 2) nelze zjistit 'rychlost oběhu peněz' (odhady Irvinga Fishera a jiných ekonomistů jsou spíše dohady), 3) nelze zjistit kvanta různého zboží různých kvalit zrovna za peníze v té které době na tom

kterém trhu nabízeného, a ovšem nelze zjistit ani 4) ceny všeho, co penězi je placeno“ (tamtéž, str. 328).

Kvantitativní teorii peněz považoval Macek za výsledek abstraktně-deduktivního uvažování, které je odtrženo od reálných hospodářských procesů, které nemá nic společného s pozorováním skutečností společenského života, a za výraz statického způsobu myšlení.

V Mackově vlastním pojetí je kupní síla peněz utvářena mnoha faktory sociální i ekonomické, vnitřní i vnější povahy. Sám její výklad zakládá na příjmově-výdajovém přístupu, kterým se proslavil J. M. Keynes. „Kupní síla peněz in concreto se tvoří za těch podmínek, za kterých se tvoří důchody. Působí zde podmínky rázu obecného i zvláštního, sociálního i individuálního, přechodného i trvalejšího, hospodářského, mravního, náboženského, politického, estetického, technického aj. – Úkolem ekonomické vědy je poznávat tyto podmínky a následky jejich působení v různých jejich kombinacích, jak nám je ukazuje minulost i přítomnost. Úkolem sociální politiky pak je na podkladě těchto poznatků upravovat ony podmínky a jejich kombinace tak, jak to sociálním ideálům toho kterého společenského celku a té které doby nejlépe vyhovuje“ (tamtéž, str. 327-328).

Myšlenku, že „Býti penězi“ neznamená tedy „býti zlatem, papírem, tabákem“, nýbrž plnit shora uvedené funkce, být v daném společenství všeobecným měnidlem, platidlem, měřítkem hodnot a cen, prostředkem uchování a přenášení hospodářské moci nad statky a službami,“ vyjádřil Macek již v práci *Zlatá měna a státovkový dluh* (Macek 1930, str. 11-12). Rovněž zde píše, že „Kupní síla peněz se projevuje každému člověku dvojím způsobem: v tom, co on za peníze musí dát, když je ‚vydělává‘, a pak v tom, co za ně dostane, když je utrácí čili vynakládá,“ (tamtéž, str. 13) a že „Bankovky nejsou laciné obrázky, nýbrž cenné papíry. Nezáleží totiž na jejich výrobních nákladech, tedy na tom, co stojí bankovku udělat. Kupní síla bankovky, stejně jako zlaté mince, se zračí v tom, co kdo musí za bankovku dát jiným lidem a co kdo za ni, až si ji vydělá, dostane od druhých, kteří si ji pak vydělávají od něho za své zboží a služby“ (tamtéž, str. 24).

Macek své pojetí peněz a monetární politiky v základních východiscích podstatně od počátku 30. let 20. století nemění, pouze je rozpracovává a doplňuje o nové teoretické argumenty. I v úvodních pasážích třetí části své *Sociální ekonomiky* Macek píše: „Peníze nelze jinak definovat než určitými funkcemi, právě pro peníze charakteristickými. Peněžní funkce záleží v tom, že určitá věc slouží 1) za všeobecný, lépe řečeno: běžný prostředek směny (měnidlo), 2) za všeobecný (opět: běžný) prostředek platební (platidlo, tj. prostředek k vysvobození se z dluhů), dále 3) za prostředek k měření hodnot a 4) cen, 5) za prostředek k uchovávání hospodářské moci nad statky v čase a 6) k převádění této moci v prostoru“ (Macek 1946, str. 251).

Kupní síla v tomto pojetí nezávisí na materiálu, z něhož jsou peníze vyrobeny, mají povahu „symbolů hospodářských zásluh“ a jsou „hracími známkami zavedenými zákonem nebo zvykem, popřípadě smlouvou k usnadnění oběhu statků“ (tamtéž, str. 371). Odmítal metalistickou teorii peněz a obdobně jako J. M. Keynes, pro něhož byla zlatá měna „barbarskou relikvií“, ostře kritizoval důsledky zlatého krytí měny a stavěl se za demonetizaci zlata a vytvoření *řízené měny* či v Mackově terminologii *volné měny*.

Logickým důsledkem přijetí teorie řízené měny je řešení otázek spojených s peněžní politikou jako s nástrojem řízení měny. Jak píše: „Při volné měně není určen poměr platnosti měnové jednotky k určitému kovu (nebo k jinému statku) zákonem, nýbrž tvoří se

na trhu podle pravidel cenových. 'Papírová' koruna platila tolik zlata nebo stříbra, kolik se ho na trhu dostalo. Poněvadž je v zájmu státu s volnou měnou, aby poměr měnové jednotky nejen k drahokovům, ale ani ke 'košíku zboží' a k cizím měnovým jednotkám příliš nekolísal, snaží se vláda tento poměr regulovat různými zásahy. 'Vlná měna' není tedy sice 'upoutána na zlato', ale je předmětem státní hospodářské politiky, čili je to *měna řízená*“ (tamtéž, str. 289).

Jak Macek píše: „'Zlatá automatika' je pouze jeden z projevů liberalismu hospodářského, jehož vůdčím principem je soukromý prospěch. A toho se dosahuje často i za cenu obecného dobra“ (tamtéž str. 290). Macek uznává, že si stabilní řízená měna vyžaduje velmi prozíravou peněžní politiku vlády, je však přesvědčen, že je přesto lepší variantou než měna založená na „zlaté automaticce“. V jeho pojetí náleželo peněžní a úvěrové politice velmi důležité místo v hospodářské politice státu. Protože považoval peněžní politiku za integrální součást hospodářské politiky zaměřené na vysokou výkonnost hospodářství a plnou zaměstnanost, jež má sloužit k překonání krize a nezaměstnanosti, logicky odmítal, obdobně jako u současné postkeynesovské ekonomické teorie, představu o nezávislosti centrální banky. V jeho pojetí musí být předním úkolem státní správy „starat se o to, aby se hospodářskému životu dostávalo dosti peněz, dobře způsobilých plnit své funkce,“ (tamtéž, str. 290) a pochyboval, zda bez koordinace s vládou může centrální banka své funkce plnit. Kriticky se stavěl k nezávislosti centrální banky a k potřebě „neutrální“ měny, která by byla na politice vlády nezávislá.

V Mackově pojetí si „Rostoucí činnost státu jak v oboru podnikání, tak v oblasti veřejné domácnosti vynucuje změnu v poměru cedulové banky ke státu. Cedulová banka se stává důležitým nástrojem v rukou vlády k řízení činnosti jak v hospodářství veřejných svazků, tak v podnikání soukromém. Námitka, že výdeje bankovek může vláda zneužít (k zakrývání špatné politiky), může být učiněna také oproti jiným institucím státním“ (tamtéž, str. 298). Měnovou emisní politiku sloužící k překonání krize chápal jako jednu z organických součástí hospodářské politiky. „Každá cedulová banka je koneckonců bankéřem státu... Činnost cedulové banky je přes všechnu svou důležitost pouze součástí hospodářské politiky státu. Jsou-li ostatní složky této politiky špatné, cedulová banka situaci sotva zachrání“ (tamtéž, str. 315).

Východiskem Mackových úvah o peněžní nabídce (emisi peněz) byla teorie úvěrové kreace peněz. Na rozdíl od Karla Engliše a dalších předních českých národohospodářů usiloval o její spojení s dlouhodobými investičními úvěry, na jejichž poskytování se měla podílet i centrální banka. Jeho argumentace je založena na známém keynesovském paradoxu úspor. Ve své *Sociální ekonomice* rozvíjí v tomto směru následující úvahy. „Dokud ekonomisté měli za to, že investice jsou možné (resp. hospodářsky správné) jen z „úspor“, tj. statků dříve vyrobených nad běžnou spotřebu, hlásali, že úkolem cedulové banky není poskytovat úvěr k účelům investičním. Ten je totiž svou povahou dlouhodobý. Dnes však se uznává, že investování je činnost, která sice jistě úspory (v hořejším smyslu) předpokládá, ale závisí větší měrou na organizaci lidské spolupráce nežli na zásobách statků dříve vyrobených... *Robinsonovský způsob myšlení*, že investice předpokládají předem vyrobené a naspořené zásoby, trvá dosud v hlavách některých hospodářských politiků a způsobil pohromu za poslední světové hospodářské krise. Tehdy národohospodáři takto smýšlející mluvili o jakési '*naší kapitálové chudobě*' (tj. nedostatku dříve nahromaděných a 'uspořených' zásob, jež by se mohly proměňovat v investice – na př. v obytné domy, silnice, nádraží, nemocnice, školy a p.). Dovedli nevidět za-

hálející nástroje, stroje, celé továrny, železniční vagony a nákladní auta, hromady surovin po celém světě, nabízených za babku na úvěr, nezaměstnané lidi, kteří marně hledali práci, výdělek a živobytí. Nechtěli uznat, že chybí *pouze organisace*, ve které by jedni vyráběli statky investiční pro veřejné korporace (když soukromníci objednávat nemohli nebo nechtěli), druhí by pak pro ně vyráběli spotřební statky všeho druhu. Tuto organizaci spolupráce měla a mohla usnadnit cedulová banka poskytováním hotových peněz za účelem vzájemné směny hmotných statků a pracovních výkonů.“ ... mohla „operacemi na volném trhu zasytit peněžní trh hotovými penězi tak, že by soukromé peněžní ústavy rády přijímaly k eskontu státní směnky...“ (tamtéž, str. 299-300).

Macek prosazoval zavedení *operací na volném trhu*, které se měly stát po vzoru Velké Británie nástrojem regulace peněžního oběhu a v podmínkách recese vytvářet odpovídající tlak na snižování úrokových měr (Macek 1935, str. 61 a násl.). V této souvislosti Macek kritizoval Englišovy teoretické koncepce i praktickou politiku, kterou uskutečňovala od konce dvacátých let dvacátého století Národní banka československá. V keynesovském duchu nepovažoval Macek příčiny krize za monetární, a proto nespatořoval obdobně jako J. Nebesář řešení v opatřeních peněžní a úvěrové politiky. Peněžní a úvěrovou politiku, která by „zasytila peněžní trh hotovými penězi“ prostřednictvím operací na volném trhu a dalšími nástroji, chápal jako jeden z nezbytných předpokladů léčení krize. Rozhodující podle něho bylo, že „státní politika se musí postarat, aby se peníze hýbaly“ (tamtéž, str. 68). V typicky keynesovském duchu spoléhat především na rozpočtovou politiku, veřejné práce a deficitní financování. Velmi kriticky se vyjadřoval k tradičním požadavkům liberálů, aby byly veřejné rozpočty vyrovnané. Zdůrazňoval, že hledání nějaké analogie mezi veřejnými rozpočty a rozpočty domácností je zavádějící. Podle něho je požadavek „nezvyšovat státní výdaje“ či „stabilizovat rozpočet“ ...“nesmyslné heslo, jako by byla stabilizace šatů a stravy u mladého člověka“ (Macek 1946, část I, str. 132).

V Mackově pojetí musí být účinná antikrizová politika založena na koordinaci peněžní a úvěrové a rozpočtové politiky. Jak píše ve své *Cestě z krise*: “Zasyčení trhu penězi a veřejné investice – to jsou dvě páky, jimiž se musí současně pracovat: pracuje-li se jednou, loďka se točí na místě“ (Macek 1935, str. 70). Macek přijal za svou keynesovskou koncepci státních zásahů do ekonomiky, které mají stabilizovat vnitřně nestabilní kapitalistickou tržní ekonomiku. Zásadní úlohu měla v tomto směru hrát rozpočtová politika, jejímž úkolem je nahradit nedostatek soukromých investic veřejným výdaji. V *Cestě z krise* se Macek argumentačně opírá o Keynesovu práci *Prostředky k prosperitě* z roku 1933. V tomto duchu doporučuje veřejné investice a schodkový státní rozpočet, jež chápe jako cestu k překonání deprese. Jak Macek píše: „Veřejné investice se nemohou podnikat jen v rámci současných příjmů... Veřejné investice se musí podnikat na dluh ... těmi dluhy si národ pomohl nejen k práci v době nezaměstnanosti, ale k trvalým kusům národního jmění – v dobách bídy“ (tamtéž, str. 80).

Velmi podobným způsobem Macek argumentuje i ve své *Sociální ekonomice*: „V této krisové situaci soukromého podnikání jedná se o to, zarazit pokles cen (a tím i důchodů). K tomu je nutno, aby se na „trhu“ objevila dosti silná poptávka, ochotná a schopná za daných cen kupovat, kolik je třeba k roztočení zastavených kol. Tento zá-sah se vyžadoval od veřejných korporací, jejichž úvěruschopnost je zabezpečena poplatní silou jejich obyvatelstva“ (Macek 1948, část V, str. 617).

Hospodářská politika se má věnovat dvěma zásadním problémům, jimiž podle něho jsou organizace výroby a otázka rozdělování výsledků lidské spolupráce ve výrobě. Rozpočtová politika zaměřená na boj s recesí byla v Mackově teorii zakomponována do jeho představ o sociální úloze státu. Jak píše v *Sociální ekonomice*, je zdokonalování demokracie úzce spjato s růstem výdajů na sociální účely, na školství, zdravotnictví, komunikace, na vědecký výzkum a postupem času tak dochází k „rozšiřování okruhu spotřeby financované z veřejných prostředků“ (Macek 1946, část I, str. 130).

Macek nezastával nikdy veřejné funkce, při nichž by měl možnost své názory uplatnit. Vystupoval vždy jako oponent hospodářskopolitických opatření vlády a vstupoval do mnoha názorových konfliktů s českými liberálně uvažujícími ekonomy. Zcela odmítavě se stavěl již k Rašínově deflační politice z počátku 20. let, kritizoval její sociální a ekonomické dopady. Zásadně nesouhlasil s úsilím o návrat ke zlatému standardu či spojení československé koruny se zlatem. Jeho kritické stati z časopisu *Nová doba* vůči Rašínově deflační politice, vůči politice Národní banky československé sledované Vilémem Pospíšilem a teoretickým argumentům, na nichž byla založena, jsou shrnuty ve sborníku *Práce, peníze a politika* (Macek 1932).

Nejznámější jsou jeho teoretické spory s K. Englišem (viz podrobněji Půlpán 2000), který se podílel na realizaci vládní hospodářské politiky jako ministr financí a guvernér Národní banky československé. Proti Englišovým liberálním koncepcím stavěl své pojetí úlohy státu ve společnosti a ekonomice. Potřebu aktivní úlohy státu v ekonomice zdůvodňoval nutností makroekonomické stabilizační politiky, která by měla být úzce spojena s řešením sociální otázky. V jeho pojetí měl stát uskutečňovat hospodářskou politiku v zájmu celé společnosti. S těmito cíli na mysli bojoval Macek proti „falešným správcům měny“, odmítal oficiální emisní politiku a požadoval emisi dlouhodobých peněz prostřednictvím operací na volném trhu. Ta měla vést ke snížení úrokových měr a napomoci oživení investiční aktivity.

Argumenty ve prospěch používání operací na volném trhu lze u Macka nalézt v řadě prací. Například v již zmíněném sborníku článků *Kam se poděly peníze? Co tedy máme dělat?* píše: „Další opatření k osvěžení soukromého hospodářství je zlevnění a usnadnění úvěru. Toho nelze dosáhnout tak krátkozrakými opatřeními, jako je ‚bankovní zákon‘ a ‚kuponová daň‘. Zlevnění a usnadnění úvěru může být pouze výsledkem celkové hospodářské politiky. Důležitou složkou této politiky by mohly být ‚operace na volném trhu‘... Tyto operace by přivedly na trh jisté množství ‚dlouhodobých peněz‘ a zvedly by likviditu solidních peněžních ústavů a usnadnily by zejména stavební ruch“ (Macek 1933a, str. 55).

Na rozdíl od Engliše, který spatřoval hlavní příčiny krize ve zhroucení cen spojeném se zhodnocením zlata, odmítal Macek úzce monetární výklad příčin krize. Krizi zdůvodňoval teorií efektivní poptávky. Zásadní názorové rozdíly se týkaly i pohledu na rozpočtovou politiku a přípustnost deficitního financování. Podle Engliše byly veřejné investice akceptovatelné pouze jako výjimečné nouzové opatření, které snižuje zdroje soukromého podnikání, a odmítal jejich úvěrové financování. Oproti tomu byl Macek přesvědčen, že mají nahradit nedostatečné soukromé investice a stát se základem překonání recese.

V *Právu lidu* 12. srpna 1934 se v článku „Jak opatřit našemu hospodářství nové peníze bez inflace?“ k tomuto problému vyslovil J. Macek následujícím způsobem: „Jestliže obhájcí dosavadní politiky naší cedulové banky poukazují na volné stamiliony na

žirovém účtě Národní banky a vyvozují z toho, že u nás nouze o hotové peníze není, dopouštějí se přímo provokace. A• vysvětlí, proč banky (totiž jen jejich malá část) udržují tak vysoký stav na tomto bezúročném účtě, proč je raději na skvělý úrok nepůjčují? Což zde není dobrých dlužníků? Ale ovšem, dobrých dlužníků by bylo dost, ale tyto peníze jsou svou povahou krátkodobé, kdežto dlužníci chtějí zápůjčky na dobu delší.

Naše cedulová banka marně prohlašuje velkou ochotu rozpůjčit stamiliony korun na tříměsíční směnky a poněkud menší ochotu půjčit na tříměsíční lombard také nějakou tu korunu. Naše národní hospodářství potřebuje, aby dostalo peníze s delší oběžní dobou. A tu není jiné schůdné cesty, nežli operace na volném trhu. ... Naše vláda místo umožnění operací na volném trhu zřídila za účelem zlepšení úvěrových poměrů Reeskontní ústav. Tento ústav má poskytovat úvěr ze svých prostředků. Tyto prostředky jsou především nucené vklady peněžních a pojiš•ovacích ústavů u Reeskontního ústavu, které zákon jim uložil, a pak státní vklad, který si ovšem státní správa musela vypůjčit na drahý úrok. Tento postup je nezpůsobilý léčit tíseň úvěrovou, nebo• pouze přemís•uje dlouhodobé peníze z jednoho peněžního ústavu do druhého. Ty spořitelny a pojiš•ovny by byly mohly a dovedly ty peníze rozpůjčit samy přímo a možná levněji, nežli to teď nastane přes Reeskontní ústav. A co stát si vypůjčil z bank pro Reeskontní ústav, aby tento mohl půjčovat dál, to by banky mohly rozpůjčit na státní záruku přímo těm dlužníkům, kterým to státní Reeskontní ústav (na omezenou státní záruku provozovaný) též půjčí. Čteme-li o tomto odhodlání Reeskontního ústavu regulovat kursy státních papírů s pomocí konsorcia bank, pak musíme vyslovit velké pochybnosti o úspěchu. Také tímto způsobem se totiž pouze přemis•ují skrovné zásoby dlouhodobých peněz z jedné rukou do druhé, ale nerozmnožují se. ... Bude-li naše vláda lpět na své pochybené metodě (t. j. na Reeskontním ústavě), ale bude-li chtít dosáhnout úspěchu za každou cenu, pak nezbude nic jiného, než aby cedulová banka přijímala do lombardu (na oko tříměsíčního, ve skutečnosti neohrazeného časově) dílčí dluhopisy, které Reeskontní ústav se svým konsorciem ze svých skrovných prostředků zakoupí. Reeskontní ústav z peněz získaných tímto lombardem u cedulové banky bude moci nakupovat další obligace, ty pak zas dát do lombardu - dokud cedulová banka bude ochotna brát a čekat, čili dokud cedulová banka bude ochotna touto oklikou dělat cosi vzdáleně podobného operacím na volném trhu."

Je třeba si uvědomit, že Národní banka československá prakticky nedokázala pouhým snižováním diskontní nebo lombardní sazby donutit ostatní banky, aby snižovaly úrokové sazby svým dlužníkům. Podle Macka tvořily banky tichý kartel a dokud nebyly donuceny velkým množstvím svých vlastních volných peněz starat se o jejich výhodné rozpůjčení dlužníkům, nemusely úroky snižovat. Raději volné finanční prostředky ukládaly do státních cenných papírů.

Závěr

Macek měl obdobně jako Keynes a řada keynesovců pochyby o účinnosti monetární politiky. To, že si uvědomoval, že operace na volném trhu představují jen jednu ze složek řešení problému Velké deprese, jasně dokumentuje jeho další článek z *Práva lidu* ze 2. září 1934. Napsal zde: „Závěrem nutno ještě poznamenat, že operace na volném trhu jsou jen jednou složkou aktivní politiky proti krizi. Že samy o sobě náš stát z krise

nevytrhnou, jako jej nevytrhla devalvace koruny, když po ní vláda nedělala téměř nic k oživení našeho hospodářství!“

Na zásadní námitku Karla Engliše a jeho stoupenců, že operace na volném trhu vytvářejí nadbytečné peníze a vyvolávají zvýšení cen, Macek odpovídá pod značkou Junior v *Právu lidu* ze 7. září 1934 takto: „Tato námitka vychází z nesprávného předpokladu, že naše cenová hladina se tvoří na svobodném trhu, řízeném jen zákonem nabídky a poptávky jako za časů raného individualismu, kdy podnikatelé nevěděli ještě, co jsou to kartely. Dnešní skutečnost je však zcela jiná, třebaže naše konservativní národohospodářská teorie ráda tuto skutečnost přehlíží. Podle starého principu nabídky a poptávky se u nás tvoří ceny jen ve velmi omezené oblasti našeho hospodářství.“ Tento citát dokumentuje i skutečnost, že si Macek na rozdíl od představitelů neokeynesovské makroekonomie po druhé světové válce, která přijala jako mikroekonomický základ tzv. neoklasické syntézy modifikovaný dokonale konkurenční model neoklasické ekonomie, uvědomoval nedokonale konkurenční povahu tržních struktur ve vyspělých kapitalistických tržních ekonomikách již v době mezi světovými válkami. I těmito názory se tak stal předchůdcem postkeynesovské ekonomie. Peněžní teorie Josefa Macka a jeho názory na monetární politiku ze 30. a 40. let 20. století jsou nesporným dokladem vysoké úrovně tehdejší české národohospodářské teorie. Jeho teorie není zajímavá pouze z pohledu dějin ekonomických teorií. V mnoha ohledech jsou jeho teoretické myšlenky překvapivě aktuální.

Literatura

- Faltus, J., Průcha, V.: *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. Praha, VŠE 1999.
- Habr, J., Jankovský, J.: Profesor Josef Macek. *Politická ekonomie*, č. 12, 1990.
- Holman, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha, C. H. Beck 1999, 2002.
- Keynes, J. M.: *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Praha, NČAV 1963.
- Lacina, V.: Hospodářství českých zemí 1918-1938. In: *Studie o technice v českých zemích 1918-1945* (V). Praha 1995.
- Macek, J.: *Zlatá měna a „státovkový dluh“*. Výklad o názorech a zájmech, které ovládají naši měnovou politiku. Praha 1930.
- Macek, J.: *Práce, peníze a politika* (články z „Naší doby“ z let 1925-1932). Praha, Jan Laichter 1932.
- Macek, J.: *Kam se poděly peníze? Co máme dělat?* (články z „Národního osvobození“ z léta 1933). Praha, Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství Ant. Svěcený 1933a.
- Macek, J.: *Zápas s omylem a chudobou. Úvahy o hospodářství, socialismu a demokracii*. Praha 1933b.
- Macek, J.: *Cesta z krize*. Praha 1934.
- Macek, J.: *Práci a peníze na ni a za ni*. Praha, Svaz národního osvobození 1935.
- Macek, J.: *Problém ceny v socialismu*. Praha, Ústřední tiskové družstvo socialistické strany čsl. lidu pracujícího 1921.
- Macek, J.: *Sociální ekonomika. Kurs národního hospodářství*. Část I. – V. Praha, Česká grafická unie 1946, 1947, 1948.
- Mitchell, B.R.: *European Historical Statistics 1750-1975. Second Revised Edition*. London, Macmillan 1980.
- Průcha, V. a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 1. díl Období 1918-1945*. Brno, Doplněk 2004.
- Půlpán, K.: *Měnový vývoj v Československu 1929-1936. Výzkumná práce č. 69*. Praha, ČNB 1997.
- Půlpán, K.: Engliš vs. čeští keynesovci (polemiky nad monetárními problémy v letech 1934-1936). *Politická ekonomie*, č. 4, 2000.
- Sojka, M.: *John Maynard Keynes a současná ekonomie*. Praha, Grada Publishing 1999.
- Sojka, M. a kol.: *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, Karolinum 2000.

Šmejkal, M.: Život a dílo národohospodáře Prof. Dr. J. Macka. *Acta Oeconomica Pragensis*, Praha, VŠE 1993.

Vencovský, F.: *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*. Brno, NUM, Nakladatelství Georgetown, NAUMA a Masarykova univerzita 1997.

Vencovský, F.: *Měnová politika v české historii*. Praha, ČNB 2001.

Vencovský, F.: *Vzestup a propady československé koruny. Historie československých měnových poměrů 1918-1992*. Praha, Oeconomica 2003.

THEORY OF MONEY OF JOSEF MACEK AND HIS MONETARY POLICY VIEW

Milan Sojka, Institute of Economic Studies, Faculty of Social Sciences, Charles University, Opletalova 26, CZ – 110 00 Praha 1; Department of Economics, Faculty of Business and Economics, Mendel University of Agriculture and Forestry, Zemědělská 1, CZ – 613 00 Brno (e-mail: sojka@mendelu.cz)

Abstract

During 1930s and 1940s Josef Macek developed monetary theory leading to monetary policy recommendations which are deeply influenced by macroeconomic theory of John Maynard Keynes. Macek became leading Czech left-wing keynesian. His theory of money was nominalist and similarly to J. M. Keynes and G. Cassel he elaborated the concept of managed fiat money. He criticized and disapproved the quantity theory of money. In his monetary theory and his monetary policy conclusions he was a forerunner of contemporary post-keynesian monetary theories. Money supply is in his monetary theory highly endogenous and he expressed certain doubts about efficiency of monetary policy measures as antirecessionary remedy.

Keywords

history of the Czech economic thought, Czech keynesians, Josef Macek, theory of money, monetary policy, anti-recessionary policy

JEL Classification

B130, B220, B290, E310, E420, E500, E520, E590